

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертацію Катерини Сергіївни Гарбуз
«Правове регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту
конституційних прав»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Глибоке вивчення і критичний аналіз тексту поданої на захист дисертації, автореферату та наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою, дають підстави зробити наступний висновок.

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження. Наразі в Україні відбувається подальша демократизація суспільного та державного життя, що викликає значну увагу до інституту конституційних прав, у першу чергу, - конституційних прав людини і громадянина.

Питань ролі нотаріату у захисті конституційних прав неодноразово торкалися у своїх працях українські дослідники: К.І. Чижмарь (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина»), Г.Ю. Гулевська (дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні»), М.С. Долинська (дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні»), Ю.В. Желіховська (дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Охорона цивільних прав та інтересів нотаріусом») та ін. Однак, частина цих досліджень виконана не зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право, а частина є доволі давньою.

Натомість сучасна практика захисту прав людини переконливо свідчить про необхідність формування міцної теоретичної бази для розвитку інституту нотаріату, підвищення його ролі в системі національного законодавства. Означені фактори зумовлюють актуальність сформульованого автором

наукового завдання, а відтак – і значущість відповідної теми представленого дисертаційного дослідження для розвитку науки конституційного права і розвитку демократичних засад державності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Подана на захист дисертація виконувалася згідно з Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., а також згідно із планом науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015–2020 рр. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ–ХХІ ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Мета дисертаційного дослідження сформульована досить лаконічно, але водночас коректно, науково обґрунтовано і виважено, а його *задачі* сформульовані системно і досить добре корелюють з означеною метою. *Об'єкт і предмет* дослідження визначені чітко й правильно, вони цілком відповідають анонсованій темі й повною мірою укладаються у рамки наукової спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Методи дослідження, обрані дисертантом, є цілком сучасними, ефективними й адекватними поставленим цілям і задачам. Дисертаційне дослідження виконане із застосуванням антропоцентричного, аксіологічного, герменевтичного, діалектичного, системного, телеологічного та інших методологічних підходів. Методологічну основу дисертації складає комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів: абстрагування, системний, функціональний, історико-правовий, формально-логічний, індукції та дедукції, аналізу та синтезу.

Наукознавча база дослідження виглядає досить потужно, враховуючи надзвичайно малу дослідженість теми; вона налічує 227 найменувань. Нормативною базою дослідження є Конституція України, закони України «Про

нотаріат», «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про запобігання корупції», Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України та інші нормативно-правові акти. Емпіричною базою дослідження є практика розгляду справ Конституційним Судом України, Європейським судом з прав людини, довідкові видання, статистичні узагальнення, публікації засобів масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів є беззаперечною і зумовлена насамперед тим, що рецензована дисертація є одним з перших наукових досліджень, у якому сформульовано конституційне підґрунтя для подальшого удосконалення правової регламентації нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав людини в Україні.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані в: науково-дослідницькій діяльності – для дослідження гарантування прав людини в Україні у цілому, а також їхнього захисту зокрема; правотворчій роботі – для забезпечення конституційно-правового підґрунтя для подальшого удосконалення нормативно-правових актів про нотаріат як суб'єкт захисту конституційних прав людини; правозастосуванні – для усунення логічних протиріч у чинному законодавстві України про правозахисну діяльність нотаріату; навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників і навчальних посібників із навчальних курсів «Конституційне право України», «Права людини», «Нотаріат в Україні»; правозахисній діяльності – для подальшої активізації правозахисної діяльності нотаріату в Україні, удосконалення її форм та методів.

Структура дисертації є логічною, послідовною, раціональною, вона чітко корелює з предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 2 розділів, що поділені на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загалом архітектоніка дисертації побудована за класичним принципом «від загального до конкретного», що дало змогу

авторові послідовно, переконливо і повно розкрити обрану тему.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета і задачі роботи, її методологічна і науковознавча база, а також основні положення, що характеризують наукову новизну проведеного дослідження і виносяться на захист, висвітлюється практичне значення отриманих результатів.

У розділі 1 дисертації розкрито доктринальні основи дослідження правового регулювання діяльності органів нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав. Автор послідовно аналізує питання місця нотаріату у сучасному українському суспільстві, нотаріат як суб'єкт захисту конституційних прав (сутність та конституційні ознаки правового регулювання), а також проводить дослідження стану вивченості проблематики правового регулювання діяльності органів нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав.

У розділі 2 здійснено огляд конституційних основ правового регулювання діяльності органів нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав. Для того, щоб розкрити винесене у заголовок розділу питання, автором виявлено як аксіологічні (підрозділ 2.1), так і праксеологічні напрями удосконалення конституційних основ правового регулювання діяльності органів нотаріату в Україні (підрозділ 2.2).

Переважає більшість винесених на захист положень відзначаються науковою новизною, містять авторські позиції, що формалізують концептуально нові ідеї щодо діяльності органів нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав.

Слід загалом погодитися з позицією дисертанта щодо тих характерних рис конституційних основ правового регулювання діяльності нотаріату в Україні, які виокремлено у дослідженні вперше в українській юридичній науці. Ця розробка сприятиме подальшому вдосконаленню конституційного законодавства України в напрямі його доктринальної єдності.

Заслужують на увагу авторські напрацювання щодо аргументації неможливості віднесення інституту нотаріату до інститутів конституційного права України.

Досліджуючи функціонування нотаріату в Україні, автор констатує наявність новітніх розробок щодо його функцій в юридичній літературі. При цьому справедливо та аргументовано запропоновано уважати, що у сучасній системі нотаріату України наявність усіх інших суб'єктів, крім державних та приватних нотаріусів (тобто, суб'єктів, які не спеціалізуються на вчиненні нотаріальних дій), пов'язана лише з виконанням нотаріату правозахисної та правоохоронної функцій.

Заслужують на увагу висновки дисертанта про те, що, попри свою назву, право на професійну правничу допомогу належить не до конституційних прав, а до спеціальних (юридичних) гарантій конституційних прав людини (крім думок сучасних українських фахівців з питань прав людини про це свідчить місце конституційного положення про цю гарантію у тексті Основного Закону України).

Дисертант небезпідставно акцентує увагу на тому, що у контексті конституційно-правових досліджень слід здійснювати виокремлення у залежності від того, яким чином суб'єкт нотаріату України здійснює захист конституційних прав особистості: а) захисту конституційних прав шляхом вчинення необхідних нотаріальних дій; б) захисту конституційних прав шляхом відмови від вчинення нотаріальних дій, за якими звернулась фізична особа.

Всебічним є огляд позицій науковців стосовно аналізованого питання (підрозділ 1.3 дослідження). Слушними є висновки про те, що на сучасному етапі конституційної реформи правове регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав потребує дослідження з точки зору її цінностей та напрямів.

Загалом слід підкреслити, що дисертація К.С. Гарбуз відзначається високим науково-методологічним рівнем виконання, ефективним застосуванням сучасного науково-методологічного арсеналу, виваженістю й обґрунтованістю

висновків, високою правовою культурою теоретичних конструкцій. Ми погоджуємося з позицією автора, висловленою у переважній більшості висновків і положень наукової новизни, що виносяться на захист, оскільки вони, на наш погляд, є цінними як для науки конституційного права, так і для теорії і практики подальшого удосконалення законодавства України, є достатньо виваженими й обґрунтованими, а відтак заслуговують на увагу як вітчизняних науковців, так і широкого кола фахівців, усіх, хто долучений до розробки конституційно-правової проблематики в цілому та питань правового регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав. Висновки до дисертації відповідають висновкам у авторефераті.

Вважаємо, що задачі, поставлені в роботі, вирішені автором цілком успішно.

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної проблеми, в зазначеній дисертації міститься низка спірних і не зовсім обґрунтованих положень:

1. Потребує додаткової аргументації висновок дисертанта про те, що одна з характерних рис нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав полягає у тому, що нотаріальні дії здійснюються або органами та посадовими особами органів державної влади, або нотаріусами, органами та посадовими особами органів місцевого самоврядування в межах виконання ними делегованих державою повноважень. Автор недостатньо переконливо аргументує її включення до переліку характерних рис нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав – наводяться лише посилання на роботи вчених, які досліджували це питання (с. 57-58).

2. Автор у Розділі 2 дослідження звертається до тих цінностей і принципів Конституції України, які складають аксіологічне підґрунтя конституційних основ правового регулювання діяльності нотаріату в Україні. Вона перераховує такі цінності та принципи: принцип верховенства права; принцип верховенства Конституції та законів; принцип пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами; принцип верховенства Конституції та законів (принцип найвищої юридичної сили); принцип конституційної

законності (конституційності); принцип конституційного демократизму; принцип суверенітету; принцип народовладдя; принцип поділу публічної влади на державну і самоврядну (місцеве самоврядування); принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову за наявності системи стримувань і противаг.

На с. 177 автор пише, що «найважливішим для усіх органів та посадових осіб, що входять до системи нотаріату України, при здійсненні ними правозахисної функції є принцип пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами». На захисті доцільно було б обґрунтувати, чому саме цей принцип виокремлено як найважливіше та у чому полягає практична цінність виокремлення з переліку принципів одного, який слід уважати найбільш важливим.

3. Попри те, що у підрозділі 1.3. автор доводить, що в Україні бракує конституційно-правових досліджень правового регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав, недостатньо переконливим є її намагання довести, що дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина» К.І. Чижмарь бракує галузевих висновків та пропозицій. Для свого часу та враховуючи повну відсутність аналогічних праць, робота К.І. Чижмарь була інноваційною та нагальною необхідною для подальшого розвитку української науки конституційного права. Водночас, попри непереконливість аргументів К.С. Гарбуз з цього питання слід підкреслити її ретельне опрацювання дослідження К.І. Чижмарь – вона не аналізує повторно вже розглянуті у цій праці питання.

4. Більш точним було б вести мову про те, що у роботі автор керувався антропологічним, а не антропоцентричним методологічним підходом (с. 17). По-перше, на користь цього свідчить назва обраної автором теми дослідження – у центрі уваги є нотаріат, а не людина, хоча і йдеться про захист конституційних прав. По-друге, мета та завдання дослідження сформульовані таким чином, що знов-таки у центрі авторської уваги опиняється саме інститут нотаріату – а не

інститут конституційно-правового статусу особистості.

Проте зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи К.С.Гарбуз, а спрямовані на те, аби стати підґрунтям наукової дискусії та окреслити напрями подальшої розробки даної проблеми.

Загалом, дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, котра містить вирішення наукового завдання, що має суттєве значення для конституційного права. Основні результати дисертації знайшли відображення в 9 наукових працях: у 5 статтях у фахових наукових виданнях України та виданнях, що входять до наукометричних баз, у тому числі в 1 закордонному фаховому виданні, а також у 4 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях. Порівняння текстів дисертації та автореферату свідчить про те, що їх основний зміст є тотожним.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація «Правове регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав», за змістом та формою відповідає вимогам п. п. 9, 11 чинного Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Гарбуз Катерина Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

К.ю.н.

Натуркач Р.П.